

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԼԵԶՈՒՆ.

(Տես բազմաթիվ 1920 էջ 81)

Օրիորդի մը:

Դու ալ, օրիորդիկ, Բայց ինչպէս:
Այնչափ խնամք կը տանին շնորհալից
անձը պննազարդելու, բնաւ հոգ պիտի
չունենան մտածութիւններդ ալ լաւ կեր-
պով հագուեցնելու: Սիգանձմ քալելու
համար այնչափ կ'աշխատես, վայելչօրէն
խոսելու համար բնաւ ջանք պիտի չընես:
Արուեստակովքեամը ձայնիդ անուշութիւն
մը կու տաս, փոյթ պիտի չընես զար-
գացեալ բացատրութիւններով և յատուկ
բառերով զաղափարդ յայտնելու: Եւ կը
զարծես թէ կինը լեզուն սովորելու պէտք
չունի, որ իր բնութեան և վարելիք պաշ-
տօններուն պատճառաւ՝ որոց համար միայն
սահմանուած է, ինչպէս, մայր ըլլալ,
խորհրդական, դաստիարակ, ընտանեաց
միախորհիչ, և այնքան սիրալիր զգացում-
ներ և ազնիւ մտածութիւններ պիտի ու-
նենայ բացատրելիք, և այնքան դժուարին
իրեր թէ՛ ըսելու և թէ՛ լսելու, զորս միայն
ինքը կարող է և կրնայ ըսել, և իրմէ
միայն կը սպասուի լսել: Եւ ինչպէս պիտի
ընէ եթէ լեզուն լաւ սովորած չըլլայ, ձայ-
նով և զրչով կատարելու համար այս
պաշտօնները, որոնց համար հարկաւոր է
ճանչնալ լեզուի բոլոր շնորհքներն ու գե-
ղեցիկ դարձուածները, և տէր ըլլալ՝ այն-
քան յատուկ, փափուկ, ճկուն, նուրբ
բառերու և բացատրութիւններու, որ շու-
տով կը թափանցեն խղճին ու սրտին մէջ,
կը համոզեն ու կը յուզեն, կը փայփայեն
ու կը մխիթարեն, կնոջ ուսում մը չէ՞
միթէ՞ ասրկայ, էս կ'ըսեմ թէ միակ և
առաջին ուսումն է զոր նա պէտք է սովորի,
որովհետեւ մայրն է իր որդւոց առաջին
դաստիարակը, և որովհետեւ ամէն կերթ
ընկերութեան մէջ կ'ինքն են և կ'ինքը
միայն՝ որ կրնան սովորեցնել և խօսակ-
ցութեան մէջ ցոյց տալ լեզուի արժանա-

պատուութիւնը, կատակի ներութիւնն և
ուրիշի մը կարծիքին հակառակ խօսելու
քաղաքավար կերպը: Ուստի, այս բաները
ինչպէս կարելի է ընել՝ առանց լեզուն
լաւ ճանչնալու: Ո՛հ, գլուխդ կը շարժես,
կը ժպտես: Եւստ լաւ, իզական ունայնա-
սիրութիւն ունիս, ո՛չ զրական փառասի-
րութիւն, և կը մտածես թէ քու դէմքդ
միայն բաւական է՝ առանց քերականու-
թեան և բառգրքի օգնութեան՝ ամենուն
հիացումն ու պաշտամունքը քու վրայ
հրաւիրելու համար: Բայց կը խաբուիս,
օրիորդիկ: Եթէ՛ զիտնայիր թէ ինչ գէշ
տպաւորութիւն կ'ընէ գեղեցիկ շրթունքի
մը վրայ՝ տգեղ խօսք մը, և թէ ինչպէս
ծիծաղական է քերականական սխալ մը՝
որ սնապարծ ժպիտով մը կ'ըսուի: Եւ
եթէ՛ զիտնայիր, թէ գեղեցիկ բարեկամու-
հիներդ ինչ բարբարոս հաճոյքով մը կը
մեկնեն քեզմէ և բերնէ բերան կը պտրտ-
ցնեն՝ գեղեցիկ բարեկամուհւոյդ ըրած
փոքրիկ սխալը:

Եւստ, խոստովանէ՛ ուրեմն, թէ իրա-
ւունք չունիս, և դու ալ զիս խրախուսէ,
գէթ ճանապարհիս մէկ մասին մէջ, քու
հաճելի ընկերութեամբդ:

ԼԵԶՈՒՆ ԵՒ ԱՆՁՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քեզի կը դառնամ, պատանեկիկ:

Տեսար թէ ինչ պէտք է պատասխանել
անոր, որ կ'ըսէ. — Բառեր ինչ օգուտ
ունին: — Այս պատասխանին վրայ յա-
ւելուած մ'ալ պիտի ընեմ որով աւելի
պիտի համոզուիս, թէ լեզուի ուսումն ամե-
նակարեւոր է:

Աշխարհիս բոլոր երկիրներուն մէջ, լե-
զուական սխալները ծաղրածութեան նիւթ
եղած են: Հո՛ւ, մեր նպատակը չէ փնտռել
թէ զգացման և տրամաբանութեան ո՞ր
ներքին աղբիւրէն կը ծնանի այս ծիծա-
ղելիութիւնը: Տղոց սխալներուն վրայ
ծիծաղած ժամանակ, հաճոյք կը զգանք,
վասն զի անոնց համար բնական է սխալիւր.
Ուսմիկն սխալներուն վրայ կարեկցութեամբ
մը կը ծիծաղինք, վասն զի ներքի տգի-

տուժենէ մ'առաջ կու գան, բայց, ծաղրածելով կը ծիծաղինք կիրթ դասակարգի վերաբերող անձանց բրած սխալին վրայ, որովհետեւ արդիւնք են տգիտութեան մը՝ որուն յանցանքն իրենցն է։ Եւ դիտած պիտի ըլլաս, որ ակամայ կը խնդայ մարդս, յաճախ նաեւ դժկամակելով, նոյն իսկ այն անձանց սխալներուն վրայ՝ զորս կը սիրենք և կը յարգենք։ Գրեթէ անհանդուրժելի է տեսնել յաճախ, երբ ոմանք ուսովու ժամանակ տեսակ տեսակ տգեղ ձեւեր կ'ընեն և ոմանք որորուելով կը քալին։

Արդ, ինչպէս ամենուն մէջ բնական է այս զգացումը, բնական է նաեւ որ ամեն, ըլ՛ն ոմն առաւել, ոմն նուազ՝ տա՛նան և դժկամակին՝ երբ ուրիշներն իրենց վրայ ծիծաղին։ Թէ՛ն զու դեռ պատանեակ, սակայն յաճախ տեսած պիտի ըլլաս մարդիկ՝ որոնք զբազէտ ըլլալու յաւակնութիւնը չունին բնաւ, և ամէն տեսակ կատակ կը վերցնեն. բայց կ'առնուին՝ երբ իրենց լեզուէն վրիպած բառի մը կամ սխալ բացատրութեան մը՝ վրայ կը խնդան ուրիշները։ Յիշարի, մարդուս մէջ մասնաւոր անձնատրուութիւն մը կայ զոր կրնանք կոչել խօսքի անհնասիրտրոյն, և որ մասնաւորապէս փափուկ է և դիւրագրգիռ։ Մի՛ խաբուիր անկէ որ կ'ուրանայ զայս, և կ'ըսէ թէ բոլորովին անտարբեր է։

— Ի՛նչ օգուտ ունին բառերը։ — Բայց անոնց կարեւորութիւնը զոր շատերը կ'արհամարհեն, ամէն օր և ամէն տեղ կ'ապացուցուի անթիւ օրինակներով։ Հարցնուր անոնց՝ որ շատ տարիներ է ի վեր արձարան մը և կամ ճաշարան մը կը յաճախեն, թէ քանի՞ անգամ սեղանին շուրջը լսած են, նոյն իսկ այն անձերէն՝ որոնց արւեստը շատ հեռի է զբաղանդութենէ, կատարի և անվերջնալի վէճեր՝ բառի մը հայերէն ըլլալուն չըլլալուն՝ կամ անոր նշանակութեանը վրայ։ Օրագիրներու մէջ կը կարդաս շատ մը թղթակցութիւններ, որոնք ուրիշ բան չեն պարունակիր բայց եթէ կոխ, ծաղրածութիւն, փոխադարձ յիշոցներ՝ իրարու լեզուի և կամ զբաղատութեան փոքրիկ անկանոնութեան մը

համար, Հարցնուր որ և իցէ ծանօթ զրոգի մը, որ քերականութիւնը ոտքի տակ առնելու համարաւ չէ հանած, և քեզի պիտի ըսէ թէ անծանօթներէ ո՛րչափ նամակ կը ստանայ՝ որ իրեն կարծիքը կը հարցնեն բառի մը կամ բացատրութեան մ'օրի։ Նաևոր ըլլալու մասին, որուն վրայ զբաղած են, Հարցնուր վարժպետներու և ուսուցչապետներու թէ ո՛րչափ նամակ կ'ընդունին հայերէն ու մայրերէ, որ իրենց որդւոյն շարադրութեան մէջ իբրեւ սխալ նշանակուած բառի մը կամ բացատրութեան մը ճիշդ ըլլալը կը ջանան ապացուցանել, պատճառաբանելով, օրինակներ մէջ բերելով, և զայրանալով՝ իբրեւ լեզուագէտներ՝ իրենց պատուոյն մէջ վիրատուութեամբ։ Եւ ո՛րչափ դիւրար կը խածնեն ամէն տեսակ հոգաբարձական պաշտօնաւորաններու մէջ՝ լեզուի փոքրիկ խնդիրներու համար։ Խմբագիրներու մէջ՝ որ հասարակ, կծու խօսքերով՝ լեզուագիտական խնդիրներու վրայ կը վիճեն. և տեսուչներու մէջ՝ որ իրենց զբաղան հեղինակութեան զգացումը վիրատուութեամբ կը զգան։ Եւ ո՛րքան ժողովներու մէջ ճառ մը՝ որուն ամէն տողը իմաստալից է, բայց իր նպատակին չի հասնիր քերականօրէն սխալ իմաստի մը համար՝ որ ծիծաղ կը շարժէ։ Եւ ո՛րչափ դիւրանագէտներու անուան հետ սօսնձուած է, իրենց ամբողջ կենաց մէջ, լեզուական սխալ մը՝ իբրեւ հեզնական դրօշակ մը, որ շրթներէն վրիպած է աւելի անուշադրութեամբ քան տգիտութեամբ։ Տես, բառերն օգուտ մ'ունին թէ ո՛չ. Նախ այն արդիւնքին համար՝ զոր սխալները յատաճ կը բերեն այլոց մէջ, և դժկամակութեանց ու դառնութեանց համար՝ որ այն արդիւնքներէն մեզի կու գան, և թէ արդեօք պէտք է ականջ կախել անոր որ կը յորդորէ երիտասարդները լեզու չսովելի՝ իբրեւ ժամանակի կորուստ։

Դու ալ կրնաս անձամբ ասոր փորձնելն։ Եթէ մէկը քեզի ըսէ. — Լեզու սովորել ժամանակի կորուստ է. — եթէ մայրենի լեզուովդ եւ խօսի, իսկոյն պատասխանէ թէ անյատուկ բառ մը գործա-

ծեց, և քերականական սխալ մ'ըրաւ և պիտի տեսնես որ իսկոյն վեր պիտի ցայտէ, խօսքն ետև պիտի առնու և բուռն կերպով քեզի պիտի պատասխանէ: Ինչ, ինծի կ'ուզես բան սովորեցնել... Նախ լեզուն սովորէ:

Ենթադրելով որ դու ցարդ կատարեալ կերպով համոզուեցար, կը վերջացնեմ եռապատիկ յառաջարանս և ճանապարհ կ'ելնեմ:

ԽՕՍԵԼՈՒ ՎՐԱՅ

Ողորմելի Խօսողները.

Առաջին բանը զոր պէտք ես առաջադրել՝ լեզու սովորել սկսած պահուդ՝ այս պէտք է ըլլայ. — խօսիլ՝ ճիշդ և դիւրու թեմամբ:

Այս բոլ առաջադրութիւնդ աւելի խորարմատ ընելու համար՝ պէտք է որ քեզի սովորութիւն ընես դիտել, թէ ո՛չ միայն ընկերական ստորին դասակարգերու՝ այլ նաև բոլ դասակարգիդ պատկանող անձինքը՝ խօսած ժամանակ ինչ ծիծաղելիութիւններ, խեղճութիւններ, ճիշդ, կուտուութիւն և անճշդութիւն ցոյց կու տան:

Շատերը պիտի գտնես, որոնք զրական լեզու գործածած ժամանակ, մտքի ամէն արթնութիւն կը կորսնցնեն՝ իբրև թէ բնաւորութիւնին փոխած ըլլային. որ կէս վայրկեան քեզի շունչ առնել կու տան ամէն խօսք ըսելէ առաջ նման ազահներու՝ որոնց համար իւրաքանչիւր խօսք մէկ սկուտ մ'արժէր, և զանոնք իրարու քով այնպիսի մեծ նկատումով մը կը շարեն՝ իբրև դիւրաբեկ և անգին առարկաներ ըլլային, որ ամենէն պարզ և փուն բանը պատմելու համար՝ զանոնք և երկայն խօսքերով կը ճապարհեն, որ սուրբի մը համբերութիւնն ալ վտանգի ենթարկելու կարող են:

Պիտի տեսնես ուրիշներ ալ, որոնք ճիշդ խօսելու համար՝ ամէն վայրկեան ետ կը դառնան բառ մը ճշդելու կամ իմաստ մը սրբազրելու համար. պարբերութիւն մը

երկու անգամ կը ներկայացնեն քեզի, նախ առաջին ձեռքը՝ յետոյ մաքուրը. քեզ ներկայ կ'ընեն իրենց ձառին տաժանելի յօրինմանը, բեկոր առ բեկոր, մասն առ մասն. և երբ կը կարծես որ արդէն լիցցուցին, նոր մեկնութիւն մը կ'աւելցնեն և դարձեալ վերջին ձեռք մը կու տան, բայց յետոյ իրենց այս աշխատանքէն յոգնած՝ այլ ևս գլուխ չեն ունենար պատասխանիդ մտիկ ընելու:

Պիտի տեսնես ալ, որ ոմանք երբեմն զազդիրքէն բառ կամ բացատրութիւն մը կամ զաւառարարբառ մը և կամ իրենց արհեստին յատուկ ծածկալեզու մը կը փախցնեն՝ սո՛ւտ յի գիտակ ձևանալով, և կամ խօսքին քմահաճոյ զանազանութիւն կամ զաւելջողական գոյն մը տալու համար. բայց, իրապէս պատճառն այն է՝ որ այն լեզուին համապատասխան բացատրութիւն չեն գիտեր. և իրենց լեզուն այնպէս խայտախարիւ կը ներկեն, որ չես գիտեր ի՛նչ լեզուով կը խօսին, նման այն թափառաշրջիկ երգիչներուն՝ որ երեք զործի կը նուագեն՝ միանգամայն երեքն ալ զէջ:

Ուրիշներ պիտի տեսնես, որ իրենց սխալները ծածկել կը ջանան, ինչպէս անպարարները կ'աներևութացնեն իրենց գնդակիկները՝ խլացնելով զքեզ շուայլ բառերու կուտակումով մը. և ուշադրութիւնդ կրտսելու համար՝ որ իրենց քերականական սխալը չանդադառնաս՝ ձայններին կը բարձրացնեն և կամ պէտք չեղած տեղը կը սկսին ծիծաղել և կ'ուտեն այն բայերուն կէտը՝ որոնց վրայ վստահ չեն, և տարակուսական իմաստներն իրարու կը խառնեն՝ կողորդային կերպերումով մը, նման շունեբու՝ որ կը մերմոռան երբ փոխադարձ իրարու վրայ պիտի հանջնեն:

Բայց ո՞վ կրնայ պատմել բոլոր այն տղայական և ծիծաղական ճարտարութիւնները, որոնց կը դիմեն շատերը՝ պատիւ նին պահելու համար՝ ազգային լեզուի դէմ յուսահատ կելու մը մղելով: Ոմանք կը բռնազատուին աւելի ձեւերով և աւել

նարկներով խօսելու՝ քան խօսքով, ուրիշներ ալ կը խօսին միջանկեալ պարբերութիւններով և հասարակաց տեղիքներով, որով կը ծածկեն բոլոր պատահականները և կը գոցեն խօսքին բոլոր ծակերը, ոմանք ալ բարձր փնտռելու ժամանակ ունենալու համար՝ չորս դէն կը ցրանք անվերջա՝ նալի բայցը և կը տնկեն խոշոր սակայններ՝ որոնց կը յնուեն իրրեւ գաւազանի մը վրայ. ուրիշներ ալ, ամէն կողմանէ փախչող պարբերութիւնները բռնելու համար՝ երկայն հանգիստներ կ'առնուեն, չնչին բան մ'ալ ըսելու ժամանակ՝ մտածութիւն խոր աշխատութիւն մը կամ յանկարծական ցրուածութիւն մը կամ ձանձրացած մարդու մը չկամութիւնը ձեւացնելով, որ կ'ըսէ՝ պարզապէս ըսելու համար, առանց ըսածին ուշադրութիւն դնելու: Որչափ ճարտարութիւն, ինչ բռնազօռ կերպեր՝ ազգային լեզուին մէջ իրենց տգիտութեան ծրիագելիւթիւթներ պարտելիլու համար:

Մեր ցուցահանդէսն մարդկացնելու համար, յիշենք նաեւ զանոնք՝ որ չեն խօսիր, զանոնք՝ որ չեն յաճախեր այն ընկերութիւններուն մէջ՝ ուր մարդը լեզուով կը խօսուի, կամ կ'երթան իրրեւ պարզ պատժի համար, կարծես փշերու վրայ կեցած ըլլային, անհանգիստ, կամ ըստ կարելոյն քիչ խօսելով նոյն իսկ ի վնաս իրենց և զեղացի կամ տառաած երևնալու վտանգի ենթարկուելով: Անոնք՝ որ այս պատճառաւ կը խորշին իրենց ծանօթեւորէն և նոյն իսկ մարդը լեզուով խօսող բարեկամներէն, իրենց ալ փոխադարձաբար խորշելի կ'ըլլան անոնցմէ՝ երբ կը ծաղրեն զանոնք իրրեւ յամառ իմաստակներ՝ և ազնուապետականներ. ուրիշներ՝ որ դեռ աւելի առաջ ալ կ'երթան, որ իրենց հակակրօններն չեն ծածկեր դէպ ի ուրիշ գաւառներու բոլոր ազգայինները, որոնց հետ խօսելու բռնազատուած ըլլալով, հասկնալի ըլլալու համար՝ ստիպուած են մարդը լեզուով խօսելու: Կայ նաեւ անուղղայ տմարդիներու քաղմաթիւ ընտանիք մը, որ ինչ ընկերութեան մէջ ևս զտնուիւն՝ գիտնալով հանդերձ թէ ոչ ոք

պիտի հասկնայ իրենց ըսածը՝ աներեսաբար կը յամառին իրենց Գաւառաբարբառը գործածելու, պարզելով տգիտութեան վրէժակներն՝ որուն վրայ գրած են. — Ո՛վ որ ըսածս հասկնայ, լաւ. ո՛վ որ չհասկնայ, ազատ է, — նման այն բանազգուշող գինեղներուն՝ որ սրններու հետ խօսելու կը զբաղին:

Բայց խօսքով աղքատ եղողներու մեծ ընտանեաց մէջ կայ անձ մը, զոր դու ուրիշներէն աւելի լաւ պէտք ես ճանչնալ, վասն զի կը ներկայացնէ վտանգաւոր և շատ տարածուած ձկտումը, որմէ աւելի պէտք ես զգուշանալ քան ուրիշ ո՛ր և է բանէ: Եւ, իմ ճանչցածներուս մէջ, եզական անձերու շարքի մը մէջ առաջինն է զոր քեզ ի մօտոյ պիտի ծանօթացնեմ՝ Թէ՛ սովորեցնելու և Թէ՛ զուարճացնելու համար՝ մեր միասին ընելիք ճանապարհորդութեան ընթացքին մէջ:

Ամենէն առաջ՝ կը ներկայացնեմ. — Պարոն Բաբը:

(Շարունակելի) Թրգմ. Թորն. Հ. Ա. ՅՈՎԹ.

ՀՐԵՇՏՍԿԻԿՆԵՐ ՈՍԿԵՆՍՍ

Տօն է. (Ձատիկ): Հուլիս խորանին մեծ՝ Ապգ, Եթնաստիճան բեմի բարձունքը բռնած, Գեռ աղածրի սիրուն մանկունք պարարակ՝ Ուխտի եկեր ու կ'աղօթեն ձեռնամաձ...

Ո՛վ գեղահրաճ դու տեսարան. Երբէք պատկեր մը նըրբակերտ ու նարոտ՝ Մէջն իւր եզրին ոսկեծածան Զի փողփողեր հըրապուրանք մը զըթոտ, Ինչպէս այստեղ՝ գիրկը բեմի՝ Ամբողունակ այս մանկիկներն աղօթիկեր՝ — Մարգարիտներ Եղեմի — Զորս ինքն Յիսուս՝ գորովագին է զըրկեր...

Ելէ՛ք, տղա՛քս, երբ Պատարագն աւարտի, Եկէ՛ք ինձ մօտ, ձեր ճակատին համբոյր տամ... Զերմակ շուշան՝ կարմիր կոկոն մ'էք վարդի, Սըրբասարաս հրեշտակիկներ ոսկեծամ, «Հոգեւտալիղ Նուագներ»

Հ. ԳԻՐԳՈՐԻՍ. Ա.